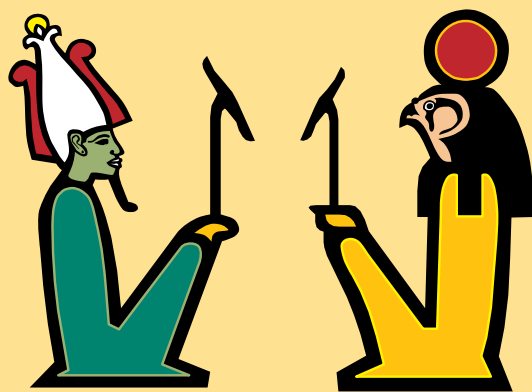


S Theodorem nejen o hieroglyfech

Václav Loukota



Litera

S Theodorem nejen o hieroglyfech

Václav Loukota

Litera

S Theodorem nejen o hieroglyfech

Václav Loukota

VOLVOX GLOBATOR

Václav Loukota
S Theodorem nejen o hieroglyfech

Nakladatel děkuje všem sponzorům, zvláště pak Královéhradeckému kraji

© Václav Loukota, 2012

ISBN 978-80-7207-923-0 (pdf)

Slovo autora

Tato publikace svým stylem volně navazuje na knihu *S Theodorem o hieroglyfech*. Je tedy psána jako dialog mezi mladým Martinem a moudrým Theodorem, který tentokráte medituje nad staroegyptským uměním doprovázeným krátkými hieroglyfickými nápisy. V prvních dvou kapitolách je čtenář uváděn do samých počátků egyptského umění, seznamuje se s nejstaršími jeskynnými malbami v oblasti Sahary a poznává hlavní rysy a symboliku egyptského umění včetně symboliky barev a pravidel při malování. V následujících dvou kapitolách se Theodor podrobně zamýšlí nad zlatým Tutanchamonovým trůnem a nad reliéfem z chrámu Sethiho I. v Abydu.

Při svých meditacích se moudrý učitel dostává také k dalším důležitým tématům egyptské říše, jako je rituál otevírání úst, putování zemřelého podsvětím nebo mumifikace. Jak je už pro Theodora typické, snaží se některými staroegyptskými myšlenkami inspirovat i člověka dnešní doby.

Kniha není gramatickou učebnicí a nevyzývá k výuce jako její předchůdkyně, proto je mnohem stravitelnější a přístupnější. Tabulky s minislovníčkem a vysvětlením hieroglyfických znaků umožňují čtenáři bezprostřední kontakt se staroegyptským písmem, nicméně mohou být přeskočeny, aniž by utrpěla četba.

V knize se nachází mnoho barevných fotografií, které nejsou pouze doplňujícím materiálem, ale nedílnou součástí textu. Jsou jakýmsi obrázkovým písmem v duchu staroegyptského umění. Čtenář si u nich může odpočinout a načerpat z jejich duchovního náboje.

Knihu věnuji všem, kteří jsou fascinováni světem starých Egyptanů. Přeji příjemnou a inspirující četbu.

Václav Loukota

Obsah

O počátcích egyptského umění	9
Rysy a symbolika egyptského výtvarného umění	15
<i>Zelená barva</i>	20
<i>Červená barva</i>	23
<i>Bílá barva</i>	28
<i>Černá barva</i>	31
<i>Žlutá barva</i>	35
<i>Modrá barva</i>	38
Tutanchamonovo zlaté křeslo	41
<i>Lví hlavy</i>	42
<i>Postranní opěrky</i>	45
<i>Sedák</i>	48
<i>Opěradlo</i>	50
<i>Theodorovo rozjímání</i>	57
<i>Doprovodné hieroglyfy</i>	58
<i>Historické pozadí</i>	65
Reliéf v chrámu Sethiho I. v Abydu	92
<i>Město Abydos</i>	93
<i>Chrám Sethiho I.</i>	104
<i>Reliéf v Usirově síni</i>	109
<i>Historické pozadí</i>	128
Použitá literatura	159

O počátcích egyptského umění

Postarší muž s bílým vousem naléval zelený čaj do velikých švestkově modrých hrníčků. Dva přátelé a hieroglyfíční nadšenci seděli u dubového čtvercového stolu, nad kterým se chystali hloubat o dávných a málem zapomenutých nápisech starých Egyptů. Mladší z nich, Martin, se před časem u svého moudrého přítele vyučil hieroglyfickým základům. Schůzky s Theodorem nedodávaly Martinovi jen intelektuální znalost hieroglyfů, ale zprostředkovávaly přátelské ovzduší a duševní osvěžení.

Martin přečetl o Egyptě mnoho knih, ba co víc, sám Egypt navštívil. Nebyl v žádné vědecké expedici, tlačil se jako sardinka mezi spoustou turistů navštěvujících tradiční místa. To mu však nevadilo, nechtěl se stát expertem na starověký Egypt. Chtěl poznávat a vstřebávat ducha míst, která mohl navštívit, a to často při komickém poklusu za mladou průvodkyní. Usmíval se, když jim vysvětlovala *nepravé dveře* jako zástěrku pro zloděje, ale snad v sobě nosil část Theodorova vřelého klidu, takže se vůbec nezlobil.

Dnes byl u Theodora, aby s ním konzultoval svoje překlady některých staroegyptských nápisů. Texty, nikterak dlouhé, byly součástí uměleckých výjevů, které Martin nepokrytě obdivoval. Theodor, teď již více než dvaasedmdesátiletý, navrhl Martinovi několik setkání, aby mohli nad obrazovými scénami dobře rozjímat. A tak se dva přátelé opět pustili do fascinujícího a nejen hieroglyfického bádání.

„To, že jsou tvé hieroglyfické nápisy spojeny s uměleckou tvorbou, nás už překvapit nemusí,“ začal vykládat Theodor. „Vždyť samotné hieroglyfy představují skvostné umělecké dílo. Jsou myslitelé, kteří tvrdí, že to, co dělá člověka člověkem, je schopnost vytvářet umění. Přiblížit se k tajemství egyptských hieroglyfů tedy znamená přiblížit se také k tajemství umění. O umění bylo napsáno bezpočet knih, ale názory na to, co vlastně umění je, se velmi různí. Jenom si přečti tento úryvek z odborné literatury,“ řekl Theodor, podal Martinovi mohutnou knihu o umění a ukazoval na tyto věty:

Pojem umění je tak široký, mnohotvárný a proměnlivý, že jej podle mnoha odborníků nelze definovat. Pokusy o definici umění vycházejí buď z vlastností uměleckých děl samých (umění znázorňuje, esteticky působí), nebo z jeho historie (původ umění se vyvozuje z náboženského kultu či historických událostí), anebo se jen tvrdí, že umění je to, co za ně určitá společnost pokládá (konstruktivismus). V historii se kladl důraz na zobrazovací stránku umění, na stránku sdělovací nebo tvořivou. Kromě těchto působení, kde je umění samo sobě cílem, se umění také účelově užívá ke zdobení předmětů, k vyvolávání různých nálad a citů, k léčebné terapii, k šíření určitých postojů a myšlenek nebo také k propagaci.

„Z této pasáže vidíme, že pojem umění je neuchopitelný,“ pokračoval Theodor. „České slovo **umění** je odvozeno od slovesa **umět**, což navozuje představu zručnosti a dovednosti. Když však někdo něco **umí**, může to také znamenat **vědění** a schopnost vyjadřovat věci běžnému oku skryté,“ řekl tajemně stařec a napil se čaje.

„Ve starověkém Egyptě umění úzce souvisí s posvátnými místy a chrámy, v nichž probíhaly rituály a slavnosti, které měly udržovat pouto s božími světy. V pohřebních kaplích se umění stávalo duchovní cestou zemřelých směřujících k věčnosti.

Podle nejnovějších výzkumů se však nejstarší egyptské umění kupodivu nenachází v nilském údolí. O tomto tématu jsem si vypsal několik věcí,“ řekl Theodor a podával Martinovi své texty doprovázené fotografiemi. Martin mohl číst toto:

* * *

Mezi 7. až 5. tisíciletím před Kristem se v oblastech dnešní Západní pouště rozprostíraly zelené savany. Vlivem monsunových dešťů zde existovala četná povrchová jezera, jejichž pozůstatky dnes známe pod názvem *pláje*. Tyto příhodné podmínky k životu využívali pravěcí lovci a sběrači, kteří praktikovali i zemědělství. Vlivem postupného vysychání Sahary, v období 5500 až 3500 před Kristem, se tyto populace stěhují k jihu a na východ k údolí Nilu. Kultura těchto lidí Západní pouště se tak stává základním stavebním prvkem pro vznik staroegyptské civilizace.

Stopy oněch pravěkých obyvatel Sahary nacházejí dnes vědci v prehistorických skalních malbách. K nejdůležitějším oblastem s těmito malbami patří oblast *Gilf Kebir* (arabsky *Gilf al-Kebir*). Zde se nacházejí dvě nejznámější místa, jakési skalní výklenky, které vědci pojmenovali jeskyněmi. První z nich se nazývá *Jeskyně plavců*, objevená ve 30. letech 20. století.



Oblast Gilf Kebir



Pohled na Jeskyni plavců

V jeskyni jsou červenou barvou vyobrazeny lidské postavy v několika scénách. Je zde scéna *obětování člověka*, scéna *vlečení krvácejícího člověka* či scéna *lidí, připomínajících zajatce*. Snad se jedná o výjevy vyjadřující vítězství jedné lidské skupiny nad druhou. Nejzajímavějším prvkem těchto maleb jsou však lidské postavičky, které jako by plavaly. Odtud název *Jeskyně plavců*. Vědci považují plavající postavy za zemřelé. Spojují tyto plavce s plavci ze staroegyptského prostředí, kde jsou zemřelí často popisováni jako ti, kdo plavou ve vodách boha Nuna. Mohlo by se jednat o prastaré vyjádření zemřelého člověka, nebo dokonce o myšlenku posmrtného putování (plavání). Na Narmerově paletě jsou poražení a mrtví nepřátelé zobrazeni v podobné poloze.



Lidské postavičky, které plavou /Jeskyně plavců/



Detail perokresby Narmerovy palety

Druhá a zachovalejší jeskyně, která byla objevena v roce 2001, nese název **Jeskyně šelem**. Obrazy jsou zde namalovány v červené a bílé barvě. Podle českého egyptologa Miroslava Bárty malby zachycují tři základní motivy, které později přijali a rozvinuli obyvatelé v nilském údolí. Zaprvé je to **motiv náčelníka rozbíjejícího hlavy nepřátel**.



Náčelník s palcátem /Jeskyně šelem/



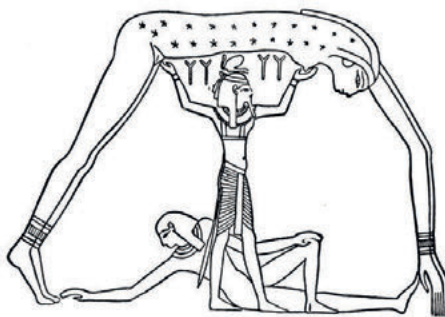
Ptolemaios XII. /chrám na ostrově Filé/

Zadruhé je to **motiv náboženské představy nebe a země**. V jeskyni je zobrazena bílá bezhlavá postava s ženským tělem, které má končetiny lva či pantera. Postava je opřena o zem tak, že připomíná oblouk, který můžeme sledovat na egyptských vyobrazeních bohyně **Nut**.

Bílá barva navozuje představu Mléčné dráhy, která byla s bohyní **Nut** ztotožňována. Bílou postavu zespoda podpírá mužská postava provedená v červené barvě. V základních rysech nám může před očima krystalizovat staroegyptská představa nebeské oblohy klenoucí se nad zemí. Scénu doplňují další dvě červené postavy, které by mohly připomínat egyptská božstva **Šu** a **Tefnut**.

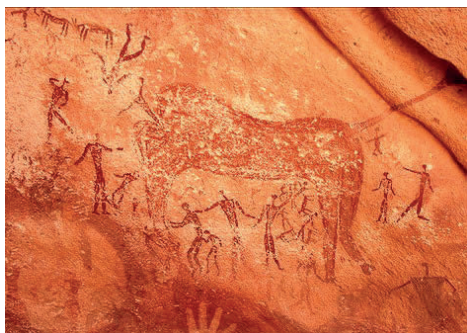


Malba bílé postavy /Jeskyně šelem/



Nut nad bohem Gebem jako symbolem země

Zatřetí to je **motiv posmrtného života**. V jeskyni se nachází vyobrazení neznámých bezhlavých šelem. Odtud pramení název **Jeskyně šelem**. Šelmy svou zvláštní tlamou, spíše jakýmsi ústím, požívají lidské postavy. V okolí šelem plavou plavci. Tyto výjevy mohou korespondovat s posmrtnými představami starověkých Egyptanů, kteří věřili ve spravedlivý posmrtný soud a ve věčný život v říši bohů. Šelmy nám mohou připomínat egyptskou požíračku zemřelých **Amemait**. Jeskyně také obsahuje velké množství namaľovaných otisků lidských rukou, které mohly v myslech lidí Západní pouště symbolizovat potvrzení věčného života.



Požírající šelma /Jeskyně šelem/



Požíračka Amemait při posmrtném soudu

* * *

Martin se zájmem přečetl Theodorovy texty a posilnil se čajem z modrého hrníčku. Po chvilce ticha začal jeho starší přítel opět vykládat:

„Tyto nové objevy potvrzují, že egyptská civilizace není pouze darem Nilu, jak se většinou říká, ale spíše darem Západní, kdysi rozkvetlé, pouště. Ve skalních malbách se setkáváme s nejstaršími kořeny egyptského umění.“

Můžeme si všimnout symboliky červené a bílé barvy z **Jeskyně šelem**. Barva červená zde představuje zemi, bílá barva pak nebesa. Snad odtud můžeme vyvozovat také původ barev královské koruny. Bílá koruna Horního Egypta by v tomto duchu předsta-

vovala takzvaný **horní svět**, tedy svět bohů. Červená koruna Dolního Egypta může být zase symbolem **světa dolního**, světa lidí. Potvrzovala by se tím staroegyptská myšlenka, že egyptská říše, reprezentovaná králem, existuje jako spojení dvou světů, světa nebes a světa země. Svět lidí má být vsazen do světa bohů, jako je červená koruna vsazena do koruny bílé.

Tvar sjednocené královské koruny můžeme pak vnímat jako horu vyrůstající z údolí. Bílá koruna ve tvaru hory jednak odpovídá hornatosti jižních zemí, ale také představuje symbol blízkosti nebesům. Červená koruna pak zeměpisně připomíná nížinu Deltu na severu a symbolicky zase svět lidí, kteří zakládali svá sídliště v nížinách kolem Nilu.“ Theodor ukázal na náčrtek staroegyptských královských korun.



bílá koruna Hedžet

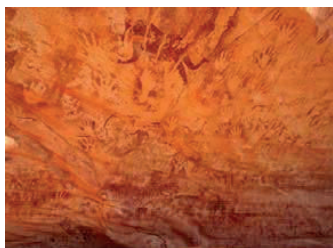


červená koruna Dešret

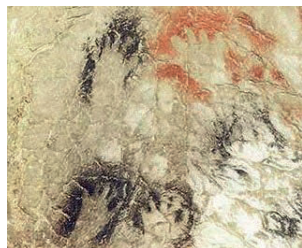


sjednocená koruna Pšent

„Co je ale nesmírně zajímavé,“ rozvažoval Theodor, „že některé motivy z těchto jeskyní jsou přítomné v nejstarším jeskynním umění po celém světě. Obraz otisků lidských rukou nacházíme například v jeskyních ve Francii, ale také v Argentině či v Austrálii. Svědčí to o jakémsi společném poznání v myslích dávných lidí. Psychologové mluví o takzvaných archetypech, obrazech vznikajících v lidském podvědomí,“ řekl Theodor a ukázal Martinovi fotografie otisků lidských rukou z různých jeskyní.



Jeskyně šelem



Jeskyně Gargas /Francie/



Jeskyně rukou /Argentina/

„O významu jeskynního umění se vedou živé diskuse,“ pokračoval vlídný stařec. „Myšlenka na magické obrazy, určené k úspěšnému lovení zvěře, má značné trhliny. Malby totiž obsahují i zvířata, která se nelovila nebo vůbec neexistovala, jako tomu je třeba v **Jeskyni šelem**. Estetické hledisko, že by dávní lidé chtěli vyzdobovat své příbytky, také neobstojí. Dnes víme, že prostory těchto jeskyní nesloužily k běžnému oby-

vání. Nyní tě opět odkážu na moje výpisky,“ řekl stařec a předal Martinovi tyto texty:

* * *

Jeskyně s prehistorickými malbami vykazují na celém světě *společné skupiny obrazů*: lidské postavy, zvířata, abstraktní znaky, otisky rukou.

Kanadská badatelka Genevieve von Petzingerová analyzovala ve 146 francouzských jeskyních malby schematických znaků a vytvořila z nich jakousi databázi. Jednalo se o siluety různých zvířat a o jednoduché geometrické útvary jako klikaté čáry, kruhy, trojúhelníky, čtverce, spirály a další. Zjistila, že 26 symbolů se ve francouzských lokalitách opakuje. Domnívá se, že tyto značky v sobě skrývají složitější významy a že se může jednat o *záblesky základů jazykového systému*. Jiní vědci se naopak domnívají, že tyto znaky měly nějaký duchovní a náboženský význam.

David Lewis-Williams je zase tvůrcem *teorie šamanismu*, která vysvětluje jeskynní malby jako výsledek šamanských vizí. Ve změněném stavu vědomí mají citliví lidé nejprve vidění geometrických tvarů, posléze tyto obrazce ve své mysli převádějí do podoby známých předmětů z běžného života. Z paměti se při tomto nazírání vynořují také fantaziální obrazy, zejména pololidské a polozvířecí postavy. Jeskynní umění je pak záznam těchto vizí. Dívat se na malby znamenalo tedy dívat se do jakýchsi duchovních oken vedoucích do jiné dimenze světa.

* * *

Když Martin dočetl tyto poznámky, mírně se usmíval. „Tak vidím, že to vůbec není jednoduché,“ díval se lišácky na Theodora. „Jsme skutečně na nejisté půdě různých teorií,“ opětoval úsměv stařec.

„Staroegyptská říše vnímala samu sebe jako dar božího světa. Všechno v ní je darem bohů - písmo, náboženské pokyny a nauky, společenský systém, veškerá kultura a umění. V duchu této myšlenky pro nás nemusí být těžké přijmout jeskyně v Západní poušti jako prvotní svatyně, ve kterých se skrze vnímavé lidi zjevuje boží svět. Jako by zde sestupovaly paprsky původního zjevení, které se projeví v budoucím písmu, náboženských představách i v uměleckých vyjádřeních. Toto původní zjevení působí v myslích lidí na celém světě, různé kultury ho však vyjadřují různým způsobem. V Egyptě se pod jeho vlivem rodí hieroglyfy jako velké umělecké boží dílo,“ řekl poeticky bělovoušý stařec a napil se ze švestkového hrníčku. „Příběh o darování egyptského písma od boha moudrosti Thovta nemusí být tedy ani zdaleka výplodem lidské fantazie.

Závěrem můžeme říci, že počátky egyptského umění, náboženství i hieroglyfického písma pramení z duchovních inspirací a objevují se jako malby na skalních stěnách Západní pouště. Od počátků egyptských dějin bylo tedy umění nedílnou součástí duchovního poselství v prostředí jednoduchých přírodních svatyní. Ale samozřejmě máš možnost zvolit si jinou, pro tebe přijatelnější teorii,“ usmíval se Theodor a dopil svůj čaj.

V malém a útulném bytě laskavého starce se rozlévalo příjemné ticho. Martinovy krátké hieroglyfické nápisy se dnes ke slovu nedostaly, ale Martin věděl, že to je velmi dobře. Obdivoval Theodora za jeho neutuchající touhu po novém a novém poznání. Znal mnoho lidí, kteří po sedmdesátce ztratili zájem o život.